

Cele două omilii la Botezul Domnului atribuite lui Proclu al Constantinopolului (CPG 5806; CPG 5827)

Pr. Asist. Dr. Radu GÂRBACEA¹

Abstract:

According to Maurice Geerard's catalogue in *Clavis Patrum Graecorum*, from archbishop Proclus of Constantinople, were preserved two sermons on Baptism of Christ. The first of them had been translated into Romanian by Fr. D. Fecioru, but the second does not. This paper presents very briefly the textual history of homilies, the question of their authenticity, a new Romanian translation of CPG 5806 and the first translation into Romanian of CPG 5827.

Keywords:

sermons, homilies, on Baptism, Proclus of Constantinople

I

Maurice Geerard a inventariat între omiliile atribuite lui Proclu al Constantinopolului și două omilii la Botezul Domnului. Aceste două omilii sunt numerotate ca omiliile VII și XXVIII din „corpusul omiletic proclian”. În ce privește acest corpus omiletic, este întotdeauna nevoie să precizăm că avem în vedere cele 37 de omilii inventariate cu indicativele de la 5800 la 5836 în *Clavis Patrum Graecorum* volumul III². Precizarea este necesară pentru că Benedikt

---

¹ Pr. Dr. Radu Gârbacea, asistent la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

² Maurice Geerard, *Clavis Patrum Graecorum. A Cyrillo Alexandrino ad Iohannem Damascenum*, vol. III, Brepols – Turnhout, 1979, p. 133-143, în special p. 135, 141; M. Geerard, J. Noret, *Clavis Patrum Graecorum Supplementum*, Turnhout, Brepols Publishings, 2003, p. 369-372.

Cele două omilii la Botezul Domnului atribuite lui Proclu al Constantinopolului

Marx a încercat să restituie arhiepiscopului Constantinopolului alte 89 de omilii³, pe care M. Geerard le-a enumerat cu titlul „dubia”⁴.

Așezarea împreună a celor două omilii la Botezul Domnului aduce în discuție, aproape întotdeauna, autenticitatea procliană a celei de-a doua, contestată cu vehemență de M. Aubineau⁵.

Prima omilie este *In s. Theophania* (CPG 5806; BHG^a 1948, BHGⁿ 1948a). Despre ediția pe care o avem astăzi la dispoziție, cea din PG 65, 757-764, care reproduce edițiile mai vechi ale lui V. Riccardi și F. Combefis⁶, F.J. Leroy spune că se bazează pe două manuscrise, *Vatic. 1633*, sec. X-XI (utilizat de V. Riccardi), și *Paris 1173*, sec. XI (utilizat de F. Combefis). Baza de date *Pinakes: Textes et manuscrits grecs* coordonată de Institut de recherche et d'histoire des textes inventariază 23 de manuscrise pentru CPG 5806⁷. Până în prezent lipsesc atât o ediție critică, cât și un studiu detaliat al conținutului omiliei, care să confirme cu dovezi interne atribuirea tradiției manuscrise⁸. Până la realizarea ediției critice și a unui studiu detaliat, rămânem tributari edițiilor din sec. XVII și erorii de fond a cercetării scrierilor procliene, care s-a bazat întotdeauna pe atribuirile tradiției manuscrise.

---

³ Benedikt Marx, *Procliana: Untersuchungen über den homiletischen Nachlass de patriarchen Proklos von Konstantinopel*, Munster, 1940, 104 p.

⁴ M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum*, vol. III, p. 143.

⁵ M. Aubineau, „Bilan d'une enquête sur les homélies de Proclus de Constantinople”, *Revue des Études Grecques* 85 (1972), p. 572-596, aici p. 584. Chestiunea numărului de omilii la Botezul Domnului păstrate de la Proclu al Constantinopolului este amplificată de următoarea notă a lui F.J. Leroy: „on connaît trois textes de Proclus pour la Théophanie; comme Ehrhard n'a pas vu le ms., que Lambros (Richard n° 184) I, p. 130 et II, p. 476 n'indique pas les incipit, on a peut-être ici un autre texte que l'homélie 7”. Cf. F.J. Leroy, S.J., *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études connexes*, (Studi e Testi 247), Rome, 1967, nota 112, p. 96.

⁶ V. Riccardi, *S. P. Procli archiepiscopi CP. Analecta*, Rome, 1630, p. 279-283; F. Combefis, *Auctarium Novum I, Asterii Amas. Episcopi, aliorumque plurium partum...*, Paris, 1648, p. 381-388.

⁷ www.pinakes.irht.cnrd.fr. O listă a manuscriselor care transmit CPG 5806 a oferit F.J. Leroy în *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études connexes*, p. 96-99.

⁸ În lipsa unui studiu detaliat al conținutului omiliei, avem totuși discutate, pe scurt ce-i drept, anumite elemente. Spre exemplu *anaphora*-ua de la începutul omiliei este amintită de J.H. Barkhuizen în *Proclus, Bishop of Constantinople: Homilies on the Life of Christ*, translated with an introduction and notes by Jan Harm Barkhuizen, (Early Christian Studies 1), Centre for Early Christian Studies, Australian Catholic University, Brisbane, 2001, p. 18. Pentru traducerea în limba engleză a omiliei a se vedea p. 125-129.

Cea de-a doua omilie, *In Theophania* (CPG 5827; BHG 1931m), ni s-a păstrat sub numele lui Proclu în două manuscrise ateniene târzii, numerotate ca 217 și 260 în fondul de manuscrise al Bibliotecii Naționale din Atena, datând din sec. XVII și, respectiv, XVI, și a fost editată pentru prima dată de F.J. Leroy în 1967⁹. Editorul omiliei spune despre cele două manuscrise că derivă dintr-o sursă comună, dar că, în ciuda provenienței lor din mănăstirea Dousikos, ele nu pot fi o copie una de-a alteia. O astfel de afirmație e susținută, potrivit iezuitului F.J. Leroy, de absența din manuscrisul mai recent a vreunei omisiuni din manuscrisul mai vechi¹⁰.

Păstrată în doar două manuscrise târzii, omilia CPG 5827 ridică serioase probleme în ce privește autenticitatea procliană. Atribuirea manuscrisă târzie și limitată ar avea nevoie de argumente interne solide. Editorul însuși este de părere că nu poate avansa vreun argument solid în favoarea autenticității procliene, așa cum o făcuse pentru alte omilii *inedita* pe care le editase pentru prima dată, mai ales din pricina modului în care Scriptura este citată, prin pasaje destul de lungi. Nu ezită însă să amintească de omilia XVII (*In laudem d. Stephani* [CPG 5816; BHG^a 1657; PG 65, 809-817]), în care întâlnim „totuși un mod asemănător de citare al narațiunii din Faptele Apostolilor”, prin texte relativ lungi¹¹.

Deși modul de citare al Scripturii în CPG 5827 este diferit față de cel din CPG 5806, totuși F.J. Leroy aduce în discuție câteva exemple de asemănări între cele două omilii, care ar putea susține atribuirea lui Proclu, dar pe care M. Aubineau le-a contestat¹².

O primă asemănare invocată este reprezentată de insistența autorului pe superioritatea sărbătorii Botezului/Teofaniei Domnului în raport cu sărbătoarea Nașterea Lui.

CPG 5806	CPG 5827
PG 65, 757C.2-12 ... și sărbătoarea de astăzi, mai mare decât sărbătoarea de mai înainte, arată înmulțirea minunilor . Căci la	Leroy, p. 197, I.1-2 – II.3 Sărbătoarea care a trecut, a

⁹ F.J. Leroy, S.J., *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études connexes*, p. 195-204.

¹⁰ *Ibidem*, p. 195.

¹¹ *Ibidem*, nota 78. Trad. rom. în Pr. D. Fecioru, „Sfântul Proclu al Constantinopolului: Cuvânt de laudă la Sfântul întâiul Mucenic Ștefan”, *Mitropolia Olteniei* 19 (1967), nr. 11-12, p. 956-959.

¹² M. Aubineau, „Bilan d'une enquête sur les homélies de Proclus de Constantinople”, p. 584.

sărbătoarea de mai înainte, a **Nașterii Mântuitorului**, pământul s-a bucurat, purtând în iesle pe Stăpânul tuturor, iar la **sărbătoarea** de astăzi, a Arătărilor lui Dumnezeu, marea se veselește foarte; și se veselește pentru că prin Iordan se face părtașă la binecuvântările sfințirii. La **sărbătoarea** de mai înainte S-a arătat [ca] un **Prunc** nedesăvârșit, arătând nedesăvârșirea noastră, iar la sărbătoarea de astăzi Se arată [ca unul] **desăvârșit**, înfățișând pe Cel desăvârșit din Cel desăvârșit.

Καὶ τῆς προλαβούσης ἑορτῆς ἡ σήμερον **ἑορτῆ** μείζονα δείκνυσι τῶν θαυμάτων **τὴν αὔξησιν**. Καὶ γὰρ ἐν τῇ προλαβούσῃ ἑορτῇ τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος [ἡ] γῆ ἔχαιρεν, ἐν τῇ φάτνῃ τὸν τῶν ἀπάντων **Δεσπότην** βαστάζουσα, ἐν δὲ τῇ σήμερον ἑορτῇ τῶν Θεοφανείων ἡ θάλασσα λίαν εὐφραίνεται, εὐφραίνεται δὲ, ὡς διὰ Ἰορδάνου τὰς τοῦ ἁγιασμοῦ εὐλογίας μεταλαμβάνουσα. Ἐπὶ τῇ προλαβούσῃ ἑορτῇ ἀτελὲς **βρέφος** ἐδείκνυτο, τὴν ἡμετέραν ἀτελειότητα δεικνύμενον, ἐν δὲ τῇ σήμερον ἑορτῇ **τέλειος** ὁράται, τὸν ἐκ τελείου τέλειον αἰνιττόμενος.

Nașterii „Marelui Dumnezeu și **Mântuitorului** nostru Iisus Hristos” [Tit 2, 13] este strălucitoare și cinstită, dar mai strălucitoare și mai cinstită este **sărbătoarea** de acum, a dumnezeiescului Său Botez. Dar Îl văd pe Mântuitorul și Stăpânul nostru cum împlinește iconomia [pornind] **de la cele mai mici spre cele mai mari**. Căci la **sărbătoarea** Nașterii, Domnul S-a născut ca **prunc**, iar la [sărbătoarea] aceasta primește Botezul ca bărbat **desăvârșit**.

I.1. Ἡ μὲν παρελθοῦσα ἑορτῆ τῶν γενεθλίων «τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ **Σωτῆρος** ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» λαμπρὰ καὶ τιμία ἐστὶ, λαμπροτέρα δὲ καὶ τιμιωτέρα ἐστὶν ἡ παροῦσα αὐτοῦ θεία βάπτισις. 2. Ἄλλ’ οὐχ ὡς ἐλαχόστῃς ἐκείνης μεγαλύνομεν ταύτην, ἀλλ’ ἵνα κατανοήσαντες τὴν ἐπὶ τούτοις οικονομικῶς γινομένην ἀκολουθίαν ἑαυτοῦς πρὸς μείζονα παρασκευάσωμεν ἀρετῆν. II.3. Καὶ ὄρα τὸν Σωτῆρα καὶ **Δεσπότην ἡμῶν** πῶς **ἀπὸ τῶν μικροτέρων ἐπὶ τὰ μείζονα** τὴν οικονομίαν ποιεῖται. Καὶ γὰρ ἐν τῇ τῶν γενεθλίων ἑορτῇ ὡς **βρέφος** ἐγεννήθη ὁ Κύριος, ἐν ταύτῃ δὲ ὡς **τέλειος** ἀνὴρ τὸ βάπτισμα δέχεται.

F.J. Leroy sugerează de asemenea ca element de legătură între CPG 5827 și CPG 5806 dialogul dintre Ioan Botezătorul lui Iisus, atunci când Acesta din urmă a venit la Iordan cerând botezul¹³.

¹³ F.J. Leroy, S.J., *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études connexes*, p. 196.

CPG 5806	CPG 5827
PG 65, 761A.9-15 [Ioan zicea]: „Cum voi îndrăzni să Te botez? Când este focul curățat de iarbă ? Când spală lutul izvorul? Cum voi boteza , eu, cel vinovat, pe judecătorul? Cum Te voi boteza, Stăpâne? Nu văd în Tine pată? Nu Te-ai supus blestemului lui Adam! Nu ai făcut [niciun] păcat!	Leroy, p. 198, II.13 [Ioan a zis]: „Voi pune mâna pe Cel de neatins? Eu, sluga, voi boteza pe Stăpânul? Cum eu, lutul , voi pune mâna pe Făcătorul meu? Cum eu, făptura, voi pune mâna pe Creatorul meu? Eu sunt iarbă care se usucă repede, iar El este foc mistuitor! Nu va cuteza iarba să se atingă de foc!”

De asemenea, F.J. Leroy amintește de antitezele care subliniază paradoxul Botezului lui Hristos care se regăsesc în ambele omilii, dar care sunt totuși obișnuite tradiției predicatoriale grecești la Botezul Domnului¹⁴. Despre toate aceste elemente „comune” identificate de F.J. Leroy, M. Aubineau scrie următoarele:

„Indices trop peu nombreux, trop vagues, trop peu reliés a la littérature de l'époque, pour rattacher cette piece a la premiere partie du Ve siecle, *a fortiori* pour ratifier l'attribution a Proclus de deux manuscrits tardifs.”¹⁵.

Așadar, fără a intenționa să tranșez în vreun fel chestiunea autenticității celor două omilii la Botezul Domnului atribuite lui Proclu al Constantinopolului și rămânând fidel atribuirilor tradiției manuscrise, voi prezenta în cele ce urmează o nouă traducere a omiliei *In s. Theophania* (CPG 5806) și o primă traducere a omiliei *In Theophania* (CPG 5827). În spatele efortului de a prezenta cele două omilii și de a oferi noi traduceri stă însă dorința de a stârni interesul studenților, masteranzilor, doctoranzilor și, de ce nu, chiar a profesorilor de teologie cu privire la chestiunile de autenticitate ale unor texte omiletice. Spun acestea gândindu-mă la recent apărutul volum 14 în noua serie *Părinți și Scriitori Bisericești*, care nu conține doar omilii ale Sfântului Ioan Hrisostom¹⁶! Este prezent în acest volum

---

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ M. Aubineau, „Bilan d'une enquête sur les homélies de Proclus de Constantinople”, p. 584.

¹⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Predici la sărbători împărătești și Cuvântări de laudă la sfință*, (PSB s.n. 14), ediția a II-a, revizuită și adăugită, traducere din limba greacă veche

chiar Severian de Gabala cu omilia *In ascensionem et in principium Actorum* (CPG 4187)!

II

Proclu al Constantinopolului Cuvânt la Sfânta Teofanie/Arătare a Domnului¹⁷

1. Hristos S-a arătat [*Tit* 2, 11] lumii și, împodobind lumea cea neîmpodobită, a făcut-o strălucitoare; a luat păcatul lumii [cf. *In* 1, 29] și a doborât pe vrăjmașul lumii; a sfințit izvoarele apelor; a luminat sufletele oamenilor; s-au împletit minuni cu minuni mai mari. Căci astăzi pământul și marea și-au împărțit [între ele] harul Mântuitorului și toată lumea s-a umplut de veselie; și sărbătoarea de astăzi, mai mare decât sărbătoarea de mai înainte [*τῆς προλαβούσης εὐορτῆς*], arată înmulțirea minunilor [*τῶν θαυμάτων τὴν αὐξησιν*]. Căci la sărbătoarea de mai înainte, a Nașterii Mântuitorului [*τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος*], pământul s-a bucurat, purtând în iesle pe Stăpânul tuturor, iar la sărbătoarea de astăzi, a Arătărilor lui Dumnezeu, marea se veselește foarte; și se veselește pentru că prin Iordan se face părtașă la binecuvântările sfințirii. La sărbătoarea de mai înainte S-a arătat [ca] un Prunc nedesăvârșit, arătând nedesăvârșirea noastră, iar la sărbătoarea de astăzi Se arată [ca unul] desăvârșit, înfățișând pe Cel desăvârșit din Cel desăvârșit.

Acolo steaua care s-a ivit la răsărit a dat de veste despre Cel născut¹⁸; iar aici Tatăl, Care L-a născut, dă mărturie de sus despre Cel ce Se botează [cf. *Mt* 3, 7].

Acolo magii călătorind din răsărit I-au adus daruri ca unui Împărat [cf. *Mt* 2, 2.11]; iar aici îngerii venind din ceruri I-au adus ca lui Dumnezeu slujirea cuvenită.

Acolo a fost înfășat cu înfășurăturile scutecelor; aici dezleagă legăturile păcatelor.

Acolo Împăratul a îmbrăcat haina de purpură a trupului; iar aici izvorul se îmbracă în râu [ca și cu o haină].

---

de pr. prof. Dumitru Fecioru, introducere de ierom. Policarp Pîrvuloiu, Basilica, București, 2015.

¹⁷ CPG 5806. Traducere realizată după textul din PG 65, 757-764. O traducere în limba română a acestei omilii a oferit și părintele D. Fecioru, „Cuvânt la Botezul Domnului de Sfântul Proclu al Constantinopolului”, *Mitropolia Olteniei* 17 (1965), nr. 1-2, p. 83-85. Din traducerea părintelui D. Fecioru lipsesc primele cinci rânduri ale textului grecesc din PG 65, 757B.9-13. Traducerea lui începe cu cuvintele : „Astăzi pământul și marea au împărțit între ele harul Mântuitorului.”

¹⁸ *Τὸν τεχθέντα ἐμψύσεν*: a înștiința despre Cel născut.

2. Veniți, așadar, să vedeți minuni nemaiîntâlnite [παράδοξα θαύματα]! Soarele dreptății [Mal 4, 2] spălat în Iordan, un foc cufundat în apă; pe Dumnezeu sfântit de un om. Astăzi toată făptura laudând în imne strigă: „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului!” [Ps 117, 26]. Binecuvântat este cel ce vine întotdeauna, căci nu a venit acum pentru prima dată. „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului!”. Cel ce vine ca proniator prin făpturile create, păstrând fără cădere [ἄπτωτος] înălțimea cerului, cârmuind cu pricepere alergările soarelui, ordonând fără învălmășire mulțimea stelelor, amestecând cu bună temperare aerul spre răsuflare, încălzind iarăși cu bună temperare adâncurile pământului spre rodire, ținând în frâu marea mult învolburată cu nisipul foarte mic, împingând în chip nevăzut izvoarele din adâncuri, călăuzind fără rătăcire curgerile râurilor. Așadar, văzând toate acestea, să zicem: „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului!”. Cine este Acesta? Spune clar, o fericite David: „Dumnezeu este Domnul și S-a arătat nouă!” [Ps 117, 27]. Dar nu numai profetul David spune, ci și Pavel Apostolul dând mărturie pentru El grăiește: „Căci harul mântuitor al lui Dumnezeu s-a arătat tuturor oamenilor, povățuindu-i” [Tit 2, 11-12], nu unora, ci tuturor. Căci tuturor iudeilor și elinilor se dăruiește mântuirea prin botez, punând înainte Botezul ca o binefacere comună.

3. Veniți să vedeți un potop neobișnuit [ξέβωv], mult mai bun și mai mare decât cel văzut în vremea lui Noe.

Acolo apa potopului a omorât firea omenească, iar aici apa Botezului a făcut vii pe cei morți prin Cel botezat.

Acolo Noe a construit o arcă din lemn care nu putrezește [ἐκ ξύλων ἀσήπτων]¹⁹ [ușor], iar aici Hristos, Noe Cel înțeleș cu mintea, și-a confecționat arca trupului din nestricta Maria [ἐκ τῆς ἀφθόρου Μαρίας].

Acolo Noe a uns arca pe dinafară cu un strat de smoală, iar aici Hristos a întărit corabia trupului prin asigurarea credinței.

Acolo un porumbel/o porumbiță [περιστεπὰ] purtând o ramură de măslin, iar aici [un porumbel/o porumbiță] a înștiințat buna mireasmă a Stăpânului Hristos, iar aici Duhul Sfânt, venind în chip de porumbel Îl indică pe Domnul Cel Milostiv.

---

¹⁹ ἄσηπτος, ον – poate desemna ceva ce nu putrezește, dar și ceva brut (undigested). Cf. H.G. Liddell și R. Scott (eds.), *A Greek-English Lexicon*, H.S. Jones, Oxford, ⁹1996, p. 256. A se vedea și opțiunea de traducere a textului din Ieșire 25, 5 [LXX]: ξύλα ἀσηπτα (lemn care nu putrezește) *Septuaginta 1: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, vol. coord. de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, în colaborare cu Ioan-Florin Florescu, Colegiul Noua Europă, Polirom, 2004, p. 255. Părintele D. Fecioru a tradus ἐκ ξύλων ἀσήπτων prin „din lemne ce putrezesc”. Cf. D. Fecioru, „Cuvânt la Botezul Domnului de Sfântul Proclu al Constantinopolului”, p. 82.

Dar mă uimește covârșitoarea smerită cugetare a Domnului [τῆς τοῦ Κυρίου ταπεινοφροσύνης], pentru că nu S-a mulțumit Cel desăvârșit din Cel desăvârșit să Se născut ca prunc dintr-o femeie; că nu S-a mulțumit Cel ce este împreună pe tron cu Tatăl să ia forma robului [cf. *Flp* 2, 7], ci vine la Botez ca un păcatos. Dar să nu fie binefacerea comună o poticneală pentru cei ce ascultă. Căci Se botează Hristos, Stăpânul tuturor, neavând trebuință de curățire, ci împărțind în două moduri folosul pentru noi: ca să dăruiască apelor harul sfințitor și să îndemne pe fiecare om să se boteze.

4. Căci spune [Scriptura] „a venit Iisus din Galileea la Iordan la Ioan, ca să fie botezat de el” [*Mt* 3, 13]. Ce erau cele săvârșite atunci, fraților? Un lucru cu neputință de gândit, căci cele privite erau mai presus de ochii omenești. Minte tremurătoare, limba fuge din gură, neîndrăznind să exprime cele neexprimabile. De aceea, când a văzut Ioan pe Stăpânul venind către el, cuprins de multă luptă în inimă, căzând înainte și plecându-se până la pământ, atingându-l picioarele, implorându-l grăia: „De ce mă silești, Tu Cel Preaputernic, pe mine cel neputincios să fac cele peste putere? Nu pot să fac acestea! Cum voi îndrăzni să Te botez? Când este focul curățat de iarbă? Când spală lutul izvorul? Cum voi boteza, eu, cel vinovat, pe judecătorul? Cum Te voi boteza, Stăpâne? Nu văd în Tine pată? Nu Te-ai supus blestemului lui Adam! Nu ai făcut [niciun] păcat! [cf. *1 Ptr* 2, 22; *Evr* 9, 28] Chiar dacă Te-ai coborât, nu ai călcat porunca. Ce faci Stăpâne, silindu-mă să fac ceea ce este peste putere? Niciodată nu am îndrăznit să fac ceva spre supărarea Ta. Ca un rob iubitor de Stăpân mai înainte am făcut cunoscută venirea Ta; căci pe când eram încă în pânțece, împrumutând limba mamei, Te-am vestit pe Tine Dumnezeu lumii; i-am pregătit pe toți pentru întâlnirea cu Tine”.

5. Dar spune-mi Stăpâne, cum va îndură soarele să vadă pe Stăpânul tuturor ocărat de un rob îndrăzneț și nu-l va mistui îndată cu razele lui arzătoare ca pe Sodomiți [cf. *Fc* 19, 24]. Cum va răbda pământul văzând pe Cel ce sfințește pe îngeri botezat de un om păcătos și imediat [παραχρημα] deschizându-și gura, nu mă va înghiți ca pe Dathan și Aviron? [*Num* 15, 31] Dar cum te voi boteza pe Tine Stăpâne, Care din naștere n-ai legătură cu cele întinate? Ai venit fără sămânță, ca un rod dintr-un pântec fără dureri de naștere/nelăuzit [ἐξ ἀλοχεύτου γαστρὸς]. Așadar, cum voi sfinți eu, omul cel întinat, pe Dumnezeu, pe Dumnezeu Cel fără de păcat? „Eu am trebuință să fiu botezat de Tine și Tu vi la mine? [*Mt* 3, 14]”. M-ai trimis Stăpâne ca botezător, nu am fost neascultător față de porunca Ta. Căci îndemnând pe toți spre Botez, le-am zis: „Mărturișiți-vă Domnului că este bun!” [*Ps* 105, 1]. Căci Cel ce a venit nu este aspru; este un Fiu bun născut din [Cineva] bun/dintr-Unul bun. Arătând bunătate nu pentru puțin și îndată după aceea schimbându-Se, căci „în veac este mila Lui” [*Ps* 105, 1]. Și întrucât mila Lui este nemăsurată, de aceea puterile cerurilor, care-L laudă în imne, spuneau:

„Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului; Dumnezeu este Domnul și S-a arătat nouă” [Ps 117, 26].

Arătat-S-a „Soarele dreptății” [Mal 4, 2] și întunericul necunoștinței s-a risipit.

Arătat-S-a păstorul ceresc și a alungat pe lupii diavolului de la frumoasa turmă.

Arătat-S-a Fiul Cel Unul-Născut al Tatălui și a dăruit credincioșilor înfierea prin Botez.

Arătat-S-a viața tuturor și omorând moartea prin moarte, i-a învrednicit pe cei morți de viață.

6. Dar pe când se săvârșeau acestea astfel, Tatăl, veselindu-Se de sus mult de covârșitoarea smerenie a Fiului, deodată dă la o parte porțile cerului, dă drumul unui glas ca un tunet, plin de dispoziție părintească: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, în Care am aflat plăcere!” [Mt 3, 17]. Și ca să nu se rătăcească mintea celor ce ascultă cu privire la botezător și la Cel ce Se botează, Duhul Sfânt vine în chip de porumbel, arătând ca și cu un deget pe Cel botezat și despre Care se dă mărturie. Lui fie slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

Cuvânt la sfintele Teofanii

al celui între sfinți părintelui nostru Proclu, arhiepiscopul Constantinopolului²⁰

1. Sărbătoarea care a trecut [ἡ παρελθοῦσα εὐορτή], a Nașterii „Marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos” [Tit 2, 13] este strălucitoare și cinstită, dar mai strălucitoare și mai cinstită este sărbătoarea de acum, a dumnezeiescului Său Botez. Dar noi nu o preamărim pe aceasta ca și cum cealaltă ar fi mai lipsită de importanță, ci pentru ca să ne pregătim pe noi înșine pentru o și mai mare virtute, cugetând la rânduiala care s-a făcut prin economie cu privire la aceasta.

2. Dar Îl văd pe Mântuitorul și Stăpânul nostru cum împlinește economia [pornind] de la cele mai mici spre cele mai mari. Căci la sărbătoarea Nașterii, Domnul S-a născut ca prunc, iar la [sărbătoarea] aceasta primește Botezul ca bărbat desăvârșit [τέλειος ἀνήρ].

Acolo într-o peșteră mică și în iesle culcat, învățându-ne pe noi să fim smeriți, iar aici vine la prea marele râu, Iordan.

Acolo înfășat cu haine sărăcicioase, iar aici îmbrăcat cu repejunile Iordanului.

---

²⁰ CPG 5827. Traducere realizată după ediția lui F.J. Leroy, S.J., *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études connexes*, p. 197-204. Împărțirea în parafraze urmează în mare parte împărțirea propusă de F.J. Leroy.

Cele două omilii la Botezul Domnului atribuite lui Proclu al Constantinopolului

La aceea magii I s-au închinat, iar la aceasta o slugă aleasă L-a botezat pe Stăpânul Însuși.

Atunci o stea i-a călăuzit pe magi spre a se închina Lui, iar acum Tatăl L-a arătat lumii pe Acesta ca Fiul Său;

Acolo păstori, aici Înaintemergătorul;

Acolo Irod cel cu totul fără de lege i-a ucis pe pruncii cei neîntinați, iar acum Hristos ne-a curățit pe noi cei întinați și „capetele nevăzuților balauri” [cf. *Ps* 73, 13] le-a zdrobit;

Acolo sânge vărsat, aici ape binecuvântate;

Acolo tânguire și plânset și strigăt mult, Rahila plângea pe fiii săi [*Mt* 2, 18; *Ier* 31, 15], aici luminare și bucurie și veselie [cf. *Lc* 1, 14] și mântuire.

Acolo Betleemul a rămas fără copii, iar aici colimvitra [κολυμβήθρα] are mulți fii.

Atunci Iisus a fugit pe ascuns în Egipt, iar acum în chip arătat vine la Iordan ca să fie botezat.

Acolo Iosif și Maria, mama [Lui], călătoresc împreună cu El, iar aici Înaintemergătorul și îngerii îi slujesc Lui [αὐτῷ λειτουργοῦσι].

Atunci idolii Egiptului, lucruri făcute de mâini omenești [*Ps* 134, 15], l-au văzut pe Acesta și s-au sfărâmat, iar acum lucrurile lui Dumnezeu, „mare clar a văzut șin a fugit, Iordanul s-a întors înapoi; munții au sărit ca niște berbeci și dealurile ca niște miei” [*Ps* 113, 3-4];

Acolo păstori, care stăteau pe câmp [*Lc* 2, 8], au văzut și s-au minunat, iar aici botezătorul s-a cutremurat și când i-a poruncit Stăpânul, el s-a îngrijorat și a zis: „Voi pune mâna pe Cel de neatins? Eu, sluga, voi boteza pe Stăpânul? Cum eu, lutul, voi pune mâna pe Făcătorul meu? Cum eu, făptura, voi pune mâna pe Creatorul meu? Eu sunt iarbă care se usucă repede, iar El este foc mistuitor! [*Dt* 9, 3; *Mt* 3, 14]. Nu va cuteza iarba să se atingă de foc!” Și ce [a răspuns] Iisus: „Lasă acum, căci așa se cuvine nouă ca să împlinim toată dreptatea!” [*Mt* 3, 15]. Dar să spunem și celelalte: acolo un înger a binevestit Nașterea lui Hristos [cf. *Lc* 1, 26-28], iar aici cerurile s-au deschis și Duhul Sfânt a coborât în chip de porumbiță, și de sus Tatăl a dat mărturie despre Fiul, „Acesta este, zicând, Fiul Meu Cel iubit, în care am binevoit!” [*Mt* 3, 17]. Și de ce să nu spun cele mai desăvârșite? Atunci Fiul S-a arătat singur, iar acum Tatăl și Duhul Sfânt. Și cum? Tatăl dă mărturie de sus și Duhul coboară în chip de porumbiță și Fiul Se botează.

3. Știți deosebirea sărbătorii, ați înțeles superioritatea sărbătorii de acum, dar priviți [acum] izbânzile ei. Domnul a venit la Botez, vrând să șteargă înscrisul/zapisul lui Adam și Cel necircumscriș să fie circumscriș, pentru ca să redea chipului întinat forma frumuseții de mai înainte [τὴν ῥυπωθεῖσαν εἰκόνα εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀναμορφώσεται]. Și „Cel ce a pus munții pe cântar și văile în

cumpănă” [Is 40, 12] este botezat de rob, și Cel neschimbat se dezbracă pentru ca să îmbrace cu haina nesticăciunii pe strămoșul cel dezbrăcat. Și „Cel ce a îmbrăcat cerul cu nori” [Ps 146, 8] Se îmbrace în curgerile Iordanului [ιορδάνια περιβάλλεται ῥεῖθρα] ca să îngroape în apă păcatele noastre și Își pleacă capul „Cel ce a aplecat cerurile” [Ps 17, 9] pentru ca să restaureze firea noastră cea căzută, și Cel ce a făcut lacurile, izvoarele și adâncurile secătuiește apele tulburi ale necredinței celor morți; și Soarele înțeles cu mintea Se [lasă] luminat pentru ca uscăciunea păcatelor noastre să ia sfârșit, și El, Cel ce e de față pretutindeni și ține toate în mână, Se arată la râu ca să spele râurile păcatelor noastre și Se dezbracă pentru noi cei goi, pentru ca să ne îmbrace pe toți în haina nesticăciunii.

4. Spuneți, profeților, cele pe care le-ați vestit cu privire la El. Faceți-le clare pentru noi! Spune, Davide, cine este „Cel ce a prefăcut piatra în iezere și piatra de neclintit în izvoare de ape?” [Ps 113, 8] Hristos este Cel ce a preschimbat biserica dintre neamuri în iezere de ape duhovnicești, adică colimvitrele Botezului, și a umplut umanitatea împietrită de izvoare mântuitoare. Dar când și cum „Dumnezeul slavei a tunat, Domnul peste ape multe” [Ps 28, 3]? [Atunci când] Tatăl a dat glas, „Acesta este Fiul Meu Cel iubit!” [Mt 3, 17] Dar cum s-a umplut râul lui Dumnezeu de ape? Biserica lui Dumnezeu a umplut inimile credincioșilor cu cele opt haruri [χαρίσματα].

Spune și tu, Isaia, cele ale sărbătorii! „Glasul celui ce strigă în pustiu, pregătiți calea Domnului!” [Is 40, 3] Adică, glasul Cuvântului, Înaintemergătorul, în pustiu strigă: „Pregătiți calea Domnului!” Și ce [înseamnă] „bucură-te, pustiu însetat”? [Is 35, 1]. Biserica lui Hristos însetată după mântuirea noastră. Și cum „a izvorât apă în pustiu”? [Is 35, 6] Botezul în Bisericile dintre neamuri, care mai înainte era pustiu. Dar spune-mi și ce înseamnă „cei ce însetează să meargă la apă”? [Is 55, 1] Cei dintre neamuri să meargă la Botez.

Spune-mi și tu, prea mare Ioane, [ce înseamnă] „chiar acum securea stă la rădăcina copacilor” [Mt 3, 10]. Cine sunt copacii? Oamenii. Și cine este rădăcina? Viața omului. Cine este securea? Tăierea morții. Așadar, „orice copac care nu face rod bun este tăiat și aruncat în foc” [Mt 3, 10], de aceea „pocăiți-vă, căci s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu” [Mt 3, 2].

5. Iar acestea profeții le-au grăit mai înainte spre slava și cinstea Ta, Hristoase, iar noi, nevrednicii robii Tăi, cum te vom cinsti cu vrednicie, Iubitorule de oamnei, Stăpâne? Slăvim multa Ta bunătate, cinstim Nașterea Ta, ne închinăm Botezului Tău. Să se arate „peste noi lumina feței Tale” [Ps 4, 6], învață-ne să facem voia Ta. Căci fără de Tine nu putem face ceva. Dar cum să vorbim cu Stăpânul, fiind nevrednici [de aceasta]? Căci nimeni din cei lipsiși de îndrăzneală [ἀπαρρησίατος] nu cutează să stea e vorbă cu Împăratul. De aceea, [să-L rugăm]

să-i pună în mișcare pe prietenii Lui spre încurajarea noastră. Învățați-ne, preacinstiți profeți, cum să sărbătorim sărbătoarea de acum? Cum să slujim pe Stăpânitor?

Spune-ne, de Dumnezeu părinte Davide! David zice: „veniți fiilor, ascultați-mă, frica Domnului vă voi învăța!” [Ps 33, 2] „De ce iubiți nebunia și căutați minciuna?” [Ps 4, 3] „Cunoașteți că ochii Domnului spre cei dreپți și urechile Lui spre rugăciunea lor, iar fața Domnului spre cei ce fac rele, ca să șteargă de pe pământ pomenirea lor” [Ps 33, 16]. „Slujiți Domnului cu frică și vă bucurați Lui cu cutremur [Ps 2, 11], apropiați-vă de El și vă luminați și fețele voastre să nu se rușineze” [Ps 33, 6].

Și ce spune Isaia? „Scoateți apă cu bucurie din izvoarele Mântuitorului! Căutați-L pe Domnul și când L-ați găsit strigați către El oricât ar fi de aproape de voi. Cel rău să lase calea lui și omul nelegiuit vicleniile lui și să se întoarcă spre Domnul, căci El se va milostivi spre el [Is 55, 6-7]. Și iarăși: „Spălați-vă, curățiți-vă, lepădați răutățile din sufletele voastre dinaintea ochilor Mei, opriți-vă de la răutățile voastre, învățați să faceți binele; căutați judecata, izbăviți-l pe cel nedreptățit, apărați-l pe orfan și faceți dreptate văduvei; apoi veniți să ne judecăm, zice Domnul: chiar de-ar fi păcatele voastre ca purpura, ca zăpada le voi albi, iar de-ar fi precum cârmăzul [κόκκινov]²¹, ca lâna le voi albi. Și dacă veți vrea și Mă veți asculta, veți mânca bunătățile pământului; iar dacă nu veți vrea și nu Mă veți asculta, sabia vă va mânca de tot”, căci gura Domnului a grăit acestea. [Is 1, 16-20].

Spune-mi și tu, fericite Înaintemergătorule, cel mai mare între toți proorocii, cel ce ai săltat în pântecul matern și te-ai închinat Domnului, cel ce ai fost vrednic a boteza pe Cel vestit. Și ce spune Ioan? „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii!” [In 1, 29], de aceea faceți rod vrednic de pocăință” [Mt 3, 8] și „cel ce are două cămăși să dea celui ce nu are și cel ce are bucate, să facă asemenea” [Lc 3, 11]. Și „nu adunați nimic mai mult decât vă este rânduit, nu asuprați pe nimeni, nu defăimați și fiți mulțumiți cu soldele voastre” [Lc 3, 13-14]; „căci vine Cel ce este mai puternic decât mine, căruia nu sunt vrednic să-I dezleg cureaua încălțăminteii. El vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc; Cel ce are lopata în mână și va aduna grâul în hambar, iar pleava o va arde cu foc nestins” [Lc 3, 16-17].

Spune-mi și tu, Pavele Apostole, gura lui Hristos și învățătorule al întregii lumi [τῆς οἰκουμένης]. Pavel învață astfel, „harul mântuitor al lui Dumnezeu s-a

---

²¹ Pentru κόκκινov, -η, -ov am urmat varianta de traducere propusă în *Septuaginta 6/1: Isaia, Ieremia, Baruh, Plângeri, Epistola lui Ieremia*, vol. coord. de Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, în colaborare cu Ioan-Florin Florescu, Colegiul Noua Europă, Polirom, 2011, p. 64. A se vedea și nota la *Isaia 1*, 18, p. 64.

arătat tuturor oamenilor, învățându-ne să trăim în veacul de acum cu înțelepciune, cu dreptate și cu cucernicie/bună-cinstire, lepădând fărădelegea și poftele lumești, și așteptând fericita nădejde și arătarea slavei marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Hristos Iisus, Care S-a dat pe Sine pentru noi, ca să ne izbăvească de toată fărădelegea și să-Și curățească Lui popor ales, râvnitor de fapte bune” [Tit 2, 11-14].

6. Iubiților, ați auzit învățăturile profetice și apostolice. Să le punem în inimile noastre, să ne adunăm la curgerile Iordanului, să imităm pe fecioarele înțelepte și cu făclii duhovnicești [μετὰ λαμπάδων πνευματικῶν] să întâmpinăm pe Stăpânul Care S-a arătat. Căci „Cel ce ridică păcatul lumii” [In 1, 29] îi primește pe toți, căci pentru aceasta a venit degrabă, ca pe toți să-i tragă la Sine [In 12, 32]. Să nu rămânem în obiceiul cel prea rău, ci să ne sârguim a asculta pe Cel ce strigă și zice: „Eu sunt lumina lumii, Cel ce-Mi urmează nu va umbla în întuneric” [In 8, 12]. „Umblați cât aveți lumina, ca să nu vă cuprindă întunericul” [In 12, 35]”. Iubiților, L-ați văzut pe Stăpânul, Care ne cheamă. Așadar, să-I urmăm stăruitor, să alergăm fraților, să alergăm, căci toată făptura se luminează astăzi, tot universul se veselește în chip plăcut! Să fim luminați și să fim veseli, căci îngerii se amestecă pe pământ cu oamenii, pentru că Împăratul slavei este aici de față, căci unde este venirea împăratului este clar că acolo este și oastea [Lui; τὰς τρις]. Îngerii se bucură de iconomia [Întruparea; οἰκονομίᾳ] Stăpânului, dar de acum se vor bucura și de schimbarea noastră, căci dacă „în cer [și pe pământ] bucurie se face pentru un păcătos care se pocăiește” [cf. Lc 15, 7], cu cât mai mult pentru mulți care se pocăiesc?

7. Căci dacă mai înainte nu [te-ai pocăit], atunci astăzi, când lumea întreagă se luminează, pocăiește-te și tu și vei fi luminat. De ce te întuneci [la minte] din pricina cetii păcatului? Hristos se botează pentru tine și tu ești indiferent? Hristos se luminează și tu te mărești ca și cum ai fi curat? Dar întrucât Hristos este luminat, să strălucim și noi împreună [cu El] prin virtuțile noastre. Hristos pe pământ, să coborâm împreună [cu El], cugetând la cele umile și potrivite [nouă], ca să ne suim împreună cu slavă la ceruri. „Să facem roade vrednice de pocăință” [Lc 3, 8], ca securea să nu ne taie și să nu fim aruncați în foc nestins, ca unii fără de roade [Mt 3, 10.12]. Căci aceasta este vremea potrivită [ὁ καιρὸς] a faptelor, iar cea [viitoare], a răsplătirii; aici este osteneala, iar acolo odihna; aici lupta, iar acolo cununa; să lucrăm aici puțin ca să primim acolo mult. Căci dacă ai primit cinci talanți, înmulțește-i, dacă ai primit doi, sporește-i, iar dacă ai primit unul, înmulțește-l ca să auzi și tu acel fericit glas al Stăpânului, „Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincioasă, peste multe bunătați Te voi pune, intră în bucuria Domnului tău” [Mt 25, 23].

8. De ce Se botează Hristos, Cel singur curat și neîntinat? Noi am păcătuit, noi ne-am întinat, noi am devenit cu adevărat necurați și Hristos Se botează? Da! Fiindcă diavolul ne-a orbit și ne-a făcut să ne abatem de la calea cea dreaptă. Făcătorul n-a trecut cu vederea făptura Sa, ci cu negrăita Lui îndurare a vrut să ne arate prin faptă calea mântuirii noastre; de aceea S-a născut și botezat și le-a făcut pe toate celelalte, ca să nimicească înșelăciunea diavolului și să scoată la lumină adevărul. De aceea și Ioan Botezătorul vestește botezul pocăinței, el Înaintemergătorul Mântuitorului, glasul cuvântător al Cuvântului. Dar cum și de cine este numit Înaintemergător glasul Cuvântului? De prorocul Isaia. Căci acela zice ca proroc cele ce au să vină: „glasul celui ce strigă în pustiu, pregătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui” [Is 40, 3]. Iar aici numește cale și cărări inimile oamenilor, întrucât orice faptă bună și rea se naște mai întâi în inima omului, apoi, deși cugetată în ascuns, se arată. După acestea profetul îi învață pe cei ce-L așteaptă pe Domnul să stea drepti în inimile lor pentru ca Hristos venind și găsimdu-i pe ei curați, să semene sămânța în ei [cf. Mt 13, 23], adică învățătura Lui, și oamenii să rodească rod duhovnicesc și să facă rod, unul treizeci, altul șazeci, iar altul o sută, după cum am auzit în evanghelii [cf. Mt 13, 8; Mc 4, 8].

9. Și că aceasta înseamnă, ascultă-l iarăși pe Înaintemergătorul, care zice: „Iată securea stă la rădăcina copacilor și orice copac care nu face rod bun este tăiat și aruncat în foc” [Mt 3, 10]. Înfricoșător este acest cuvânt, iubiților, căci cuvintele sunt mici și puține, însă înțelesurile sunt mari și înfricoșătoare; pentru că acestea pot face chiar o inimă împietrită să-și vină în sine [δύναται σφοδρονῆσαι]. Căci întrucât copacii sunt oamenii, rădăcina este viața omului, securea moartea, care taie viața omului, iar rodul este fapta omului. Învățătorul spune acestea înfricoșându-ne pentru ca să facem roade bune; omule, iată, spune [Înaintemergătorul]: Securea stă la rădăcina ta, moartea cu adevărat succede viața ta, luptă-te, așadar, ca să nu fie rodul tău rău și securea să nu te taie și să te arunce în focul cel mai din afară, cel pregătit diavolului și îngerilor lui [Mt 25, 41]? Și „eu, spune, vă botez cu apă, dar vine Cel ce este mai puternic decât mine, Acesta vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc” [Lc 3, 16], „a cărui lopată este în mâna Lui și va curăța aria Lui și va aduna grâul în hambarele Lui, iar pleava o va arde cu foc nestins” [Mt 3, 13; cf. Lc 3, 17].

10. Ascultă și alt exemplu, mai înfricoșător. Acolo a vorbit de copac, iar aici de arie [ἄλωνα]; acolo de secure, iar aici de lopata de vânturat, acolo de rod, iar aici de rod și pleavă. Căci lumea este aria, iar grâul sunt oamenii care trăiesc potrivit voinței lui Dumnezeu [κατὰ θεὸν], iar pleava sunt lucrătorii nedreptății, desfrânații, hoții, răpitorii, cei necinstiți, defăimătorii, grăitorii de rău, ticăloșii [οἱ πανούργοι], viclenii [οἱ δόλιοι], cei ce fac faptele rele ale diavolului. Și după cum un lucrător al pământului [ὁ γεωργός], luându-și lopata, separă grâul de pleavă și

pe una o pune de o parte și pe cealaltă de cealaltă parte, și adună grâul în hambarele lui, iar pleava o arde, tot așa și Bunul Lucrător al pământului, Făcătorul și Dumnezeuul nostru, vine având cu Sine judecata, ca o lopată, și desparte pe cei dreپți ca pe grâu și îi pune pe ei în hambarele Lui frumoase, adică în lăcașurile cerești, iar pe cei păcătoși, ca pe pleavă, îi va arde [κατακαύσει] în foc nestins și veșnic.

11. Ați văzut, iubiților, exemplele acestea; ați aflat cum trebuie să trăim; ați auzit cum vom fi judecați; ați înțeles care sunt hambarele; știți cum vor arde cu totul păcătoșii, care nu se căiesc. Veniți, așadar, să ne luminăm mințile și chiar dacă am păcătuit, să ne pocăim; să ne mărturisim păcatele, să lăsăm de o parte obiceiurile rele, să fugim de păcatul cel prea rău, să arătăm fapte de pocăință. Căci iată ni s-a dat un botez al pocăinței spre iertarea păcatelor [Lc 3, 3]. Și care este acesta? Lacrima străpunerii inimii [τὸ τῆς κατανόξεως δάκρυον]. Căci ați văzut că nimeni dintre oameni nu este fără de păcat, ați văzut că nimeni nu este curat de întinăciune, chiar dacă ar fi viața lui numai o zi [Iov 14, 5]. De aceea, Iubitorul de oameni ne-a dat un leac de vindecare, pocăința și mărturisirea păcatelor, ca prin aceasta să scăpăm de tot răul din noi. Să lucrăm binele, căci spune: „Ferește-te de rău și fă binele!” [Ps 33, 15]. Căci făcând așa, putem să ne curățim și să ne facem albi ca zăpada. Și așa să cinstim și Nașterea și Botezul Stăpânului, și ca niște slugi ascultătoare și recunoscătoare să împărțim împreună cu El, și să fim slăviți împreună cu El, Cel căruia se cuvine slavă, cinste și închinare în vecii vecilor. Amin!